

V KOKEILUJEN KIRJO

Sotilaan mieli havaintojen ja kokeilujen kohteena – suomalainen sotilaspsykologia ja sotapsykiatria toisessa maailmansodassa

VILLE KIVIMÄKI

Psykologiaa talvisodan valistusupseereille

Suomessa ei ennen talvisodan syttymistä ollut kokemusta psykologisen tiedon hyödyntämisestä sodan oloissa, joten koko sodan ajan toiminta oli tässä mielessä kokeiluluontoista. Vaikka tieteellisen psykologian läpimurto Suomessa tapahtuikin vasta myöhään, oli 1930-luvulla ehditty tehdä muutamia alustavia sotilaspsykologisia kokeita suomalaisilla varusmiehillä. Suomessa ei kuitenkaan vielä koulutettu klinisiä psykologeja, joten yksin jo tästäkin syystä heitä ei ollut sijoitettavaksi sotajoukkoihin, kun armeija koottiin liikekannalle syksyllä 1939.¹

Vähälukuista suomalaista psykologikuntaa pyrittiin kuitenkin käyttämään keskitetysti. Marraskuusta

1939 alkaen kenttäarmeijan koko valistushenkilöstölle ryhdyttiin jakamaan painatetta, joka alkuun kulki nimellä *Valistusaineistoa*, mutta muutti vuoden 1940 alusta nimensä *Murtajaksi*. Kyseessä oli 8–16-sivuisen lehtinen, jota ilmestyi kevääseen 1940 mennessä kahdeksan numeroa. Tarkoituksena oli, että joukkojen parissa työskentelevät valistusupseerit saisivat lehdestä puhe- ja luentopohjia sovellettavaksi omaan käyttöönsä ja että lehti tarjoaisi heille itseopiskeluaineistoa, jotta upseerit voisivat syventää taitojaan valistus- ja propagandatyössä.²

Suomen historia ymmärrettiin eräänlaisena pääaineena armeijan valistustyössä,³ ja suuri osa lehtisen kirjoituksista käsitteli Suomen ja suomalaisten menneisyyttä inspiraationa nykyhetken taistelulle Neuvostoliittoa vastaan. Itseopiskeluaineistoissa korostuivat sen

Kokeiluja tarvittiin käytännön kehitystyössä. Kuvassa kelkkaa työnnetään raidetta pitkin rautatien varteen Krivillä joulukuussa 1942. Kuva: vänrikki Holger Harrivirta / SA-kuva

Joutsenon 43. Sotasairaala oli Karjalankannaksella taistelevien joukkojen tärkein evakuointisairaala. Ilmakuva sotasairaalaan kuuluneesta Rauhan mielisairaalaista vuodelta 1937. Kuva: Ilmavoimien kuvakokoelma / Sotamuseo / Puolustusvoimat

kannallepanon myötä suuressa miesjoukossa ilmeni joka tapauksessa pieni määrä niin sanotusti tavallisia rauhan ajan mielisairauksia. Yhtä kaikki varautuminen paljastui täysin riittämättömäksi jo pian sodan syttyä. Eri tavoin mieleltään järkyttyneitä ja psyykkisesti oireilevia sotilaita alkoi saapua kenttäsairaaloiden kautta taempiin sotasairaaloihin ja heitä ohjattiin paikoin myös siviilimielisairaaloihin. Erityisessä asemassa oli Joutsenossa toiminut 43. Sotasairaala, joka oli Karjalankannaksella taistelevien joukkojen tärkein evakuointisairaala. Sen vieressä sijaitsi Rauhan mielisairaala, josta 43. Sotasairaala otti käyttöönsä osan. Tätä kautta kulki talvisodan aikana yli tuhat sotapsykiatrista potilasta.⁹

Odottamattoman potilastulvan vuoksi 43. Sotasairaalan tehtäväksi jäi lähinnä potilaiden vastaanotto, ensihoito ja evakuointi kotiseudulle. Varsinaisen sotapsykiatrisen hoidon kokeilun ja kehittämisen kannalta merkittävämmäksi nousi 6. Sotasairaalan psykiatrisen osasto Harjavallan mielisairaalan yhteydessä. Päätös osaston perustamisesta annettiin tammikuun 1940 alussa, kun oli löydettyä hoitopaikka niille psykiatrisille potilaille, joita alkoi kertyä eri sotasairaaloihin. Talvisodan loppuun mennessä Harjavallan osasto kasvoi 400-paikkaiseksi ja siellä ehdittiin hoitaa 501 psykiatrista potilasta, joista 316 oli osaston ylilääkärinä toimineen psykiatri Lauri Saarnion arvion mukaan

”neuroosia sairastavia”.¹⁰ Tuon ajan diagnostiikka poikkesi suuresti nykyisestä, ja todennäköisesti suurin osa lopuistakin potilaista nähtäisiin tänä päivänä sodan psyykkisinä uhreina.

Harjavallassa aloitettiin myös sotapsykiatristen hoitomuotojen kehittäminen, mikä käytännössä tarkoitti siviilimielisairaanhoidossa vastikään käyttöön otettujen shokkihoitomenetelmien testaamista sotilaspotilaille. Lauri Saarnio raportoi kokeilleensa niin sanottua Cardiazol-hoitoa (toiselta nimeltään Pentazol-hoito) 70 psykiatriselle potilaalle 6. Sotasairaalassa ja tulosten olleen ”erittäin edullisia”.¹¹ Kyseessä oli ankara ja pelätty hoitomuoto, jossa henkilölle annettiin suoneen verenkiertoa ja hengitystä stimuloivaa lääkeainetta, joka käynnisti väkivaltaisen kouristuksen. Kuuriin kuului useita hoitokertoja.

Muita sotapsykiatriaan sovellettuja niin sanottuja fyysisiä hoitomuotoja olivat insuliinikoomaterapia, jossa potilas vaipui insuliinipistosten vaikutuksesta tiedottomaan tilaan, sekä sähköshokkihoito, jossa potilaalle aiheutettiin kouristuskohtaus ohimoille annetun sähkövirran avulla. Insuliinikoomaterapiaa käytettiin Suomessa jo talvisodassa ja sähköshokkihoitoja ryhdyttiin käyttämään jatkosodan aikana. Suomen ensimmäinen psykoanalyttikko Yrjö Kulovesi johti talvella 1939–1940 pientä sotapsykiatrista osastoa 30. Sotasairaalan yhteydessä Keski-Suomen Suolahdella. Ikävä kyllä osastosta ei ole säilynyt toimintakertomusta, joten emme tiedä, koettiko Kulovesi soveltaa potilaisiinsa psykoanalyttisia hoitomuotoja, joita oli kehitetty muun muassa Isossa-Britanniassa.¹²

Jatkosodan hyökkäysvaiheen kokemukset ja kokeilut

Jatkosodan syttyessä kesäkuussa 1941 sotapsykiatristia hoitopaikkoja oli varattu armeijan käyttöön 600, siis paljon enemmän kuin talvisodan alkaessa. Tämäkin määrä osoittautui silti nopeasti riittämättömäksi, ja syyskuussa hoitopaikkoja oli jo 1 600, minkä lisäksi monella osastolla todellinen potilasmäärä oli paljon virallista paikkalukua korkeampi. Selvä kehitysaskel talvisotaan nähden oli hermo- ja mielisairauksiin erikoistuneiden lääkäreiden sijoittaminen nimenomaan

sotapsykiatristiin tehtäviin, siinä missä talvisodan alkaessa tätä tarvetta ei vielä tunnustettu. Sodan alkamisesta joulukuun 1941 loppuun mennessä lääkintätilastoihin vietiin lähes 5 000 sotilasta, joita oli hoidettu sota- tai kenttäsaaralassa psykiatrisella päädiagnoosilla.¹³

Psykiatrisen hoidon järjestäminen kotiseudulla sijaitsevissa sotasairaaloissa irrotti sotilaita omista taisteluyksiköistään yleensä pysyvästi, sillä vain pieni osa potilaista palasi takaisin rintamatehtäviin.¹⁴ Suomessakin havahduttiin siihen, että psykiatrista hoitoa olisi tehokkaampaa tarjota lähempänä etulinjaa, jolloin suurempi osa potilaista saattaisi voida palata entisiin tehtäviinsä.

Karjalankannaksella hyökkäysvaiheessa toimineessa 15. Divisioonassa päätettiin jo heinäkuussa 1941 perustaa Lepola-nimellä kulkenut hoito- ja lepopaikka, josta aluksi vastasi lääkintäkapteeni, psykiatri Erkki Okko. Tavoitteena oli, että lyhytaikaista lepoa tarjoamalla voitaisiin estää sotilaiden psyykkisen kestäkyvyn romahtaminen siihen pisteeseen, että heidät jouduttaisiin evakuoimaan tappioiden taaksepäin sotasairaalahoittoon – ja samalla osoittaa sotilaille, ettei hermoihin vetoamalla välttämättä pääsyt pois rintamalta. 15. Divisioonan Lepolassa hoidettiin noin kolmen kuukauden aikana yhteensä 377 sotilasta, joista yli puolet palautettiin takaisin joukkoyksikkönsä. Lääkintäkapteeni Okko kokeili myös Cardiazol-hoidon antamista kenttäoloissa, mutta tämä näyttää jääneen yksittäistapaukseksi.¹⁵

Toisenlainen Lepola-kokeilu järjestettiin VI Armeijakunnan alaisuudessa Syvärin rintamalla. Neljän kenttäsaaralan yhteyteen perustettiin lokakuussa 1941 Lepola-osasto, joissa kussakin oli tilaa 200 miehelle. Lepoloihin ohjattiin sekä yksittäisiä uupuneita sotilaita että kokonaisia komppanioita, jotka olivat taistelujen kuluttamia. Sotilaita viipyivät Lepolassa noin 5–7 päivän ajan ja palasivat sen jälkeen rintamapalvelukseen. Yksi Lepoloista toimi Syvärin luostarin tiloissa ja ainakin sen toiminta muistutti enemmän eräänlaista sotilas- tai lepokotia kuin sairaalaa tai hoitopaikkaa. Sotilaita saivat mahdollisuuden nukkua oikeissa sängyissä ja puhtaissa lakanoissa, saunoa, vaihtaa varusteensa sekä käydä elokuvissa ja muissa harrasteissa.¹⁶

Esikuvana Lepoloille on saattanut toimia suomalaisjääkäreiden kokemus ”toipumiskodista” (*Erholungs-*

Rintamalla toimivissa Lepoloissa sotilaat saivat lyhytaikaisen hengähdystauon sodan koettelemuksista. Kuvassa haavoittuneita ja rintamalla sairastuneita sotilaita aterioimassa 5. Divisioonan toipilaskodissa Harlun seudulla 24. elokuuta 1944. Kuva: sotilasvirkailija Esko Töyri / SA-kuva

heim), jollainen toimi ainakin vuonna 1916 suomalaisen jääkäripataljoonan loholla Saksan itärintamalla.¹⁷ VI Armeijakunnan komentaja jääkärikenraali Paavo Talvela oli aktiivinen Lepoloiden perustamisessa syksyllä 1941.

Etenkin 15. Divisioonan Lepola-malli rinnastuu ”rintamapsykiatriaan” (*frontline psychiatry*), jota ryhdyttiin samaan aikaan kehittämään Yhdysvaltain ja Ison-Britannian armeijassa. Ajatuksena oli, että mitä lähemmäs etulinjaa psykiatrista hoitoa saatiin tuotua, sitä nopeampaa ja tehokkaampaa se olisi – ja sitä pienempi joukko sotilaita jouduttaisiin evakuoimaan hoidettavaksi kotiseudulle.¹⁸

Myös suomalaisten kokemukset Lepoloista olivat armeijan kannalta erittäin positiivisia: 15. Divisioonan Lepola-mallissa onnistuttiin huomattavasti pienentämään sotasairaaloihin evakuoitavien sotilaiden määrää ja VI Armeijakunnan mallissa Lepolat puolestaan toimivat ennaltaehkäisevästi ja onnistuivat palauttamaan väsyneiden joukkojen taistelukyvyyn. Myös eri kenttäsairaaloiden poliklinikat toimivat osin Lepoloiden kaltaisesti: psyykkisesti uupuneille ja hermojaan valittaville sotilaille saatettiin tarjota mahdollisuus lyhyeen lepoon, minkä jälkeen heidät pyrittiin palauttamaan takaisin yksikkönsä tai siirrettiin mahdollisesti johonkin muuhun tehtävään rintamalla.

Varsinaisen sotapsykiatrisen hoidon osalta esteeksi suomalaiselle ”rintamapsykiatriselle” tuli kuitenkin puute psykiatreista ja muusta koulutetusta henkilökunnasta. Kun hermo- ja mielisairauksien erikoislääkäreitä oli koko maassa vain alle 60 ja mielisairaanhoidajistakin oli pulaa, oli hoito käytännössä keskitettävä siviilimielisairaaloiden yhteydessä toimineille sotapsykiatrisille osastoille. Lisäksi taisteluiden hiljeneminen loppuvuodesta 1941 poisti akuutin tarpeen kehittää suomalaista mallia rintamapsykiatriasta.¹⁹

Psykiatristen ja psykologisten vammojen käsittely

Jatkosodan hyökkäysvaiheen päätyminen vähensi uusien sotapsykiatristen tapausten määrää. Kotiseudun sotapsykiatrisille osastoille oli kuitenkin kertynyt tuhansia potilaita – ja heitä saapui rintamalta jatkuvasti edelleen, vaikkakin pienempänä virtana. Ongelmana oli, mitä näille miehille pitäisi tehdä sen jälkeen, kun he olivat saaneet tarjolla olevan hoidon ja levon. Osa palasi takaisin rintamalle, osa kotiutettiin pysyvästi tai määräajaksi, mutta suurimman osan kohdalla kumpikaan näistä vaihtoehdoista ei vaikuttanut suotavalta. Niin sanotut hermotoipilaat haluttiin pitää sotapalveluksessa, vaikka nähtiinkin, ettei heistä suurin osa ollut rintamakelpoisia.

Keväällä 1942 ryhdyttiin lääkintäeverstilutnantti, psykiatri Sven E. Donnerin johdolla kokeilemaan uudenlaista järjestelmää, jossa hermotoipilaat lähetettiin sotasairaaloiden psykiatrisilta osastoilta Lahden Hennalassa toimineeseen erityiseen tarkkailukomppaniaan eli ”hermokomppaniaan”. Siellä lääkärin ja upseerien piti arvioida sekä toipilaiden palveluskelpoisuutta että luonteenlaatua. Hennalasta toipilaat tuli ohjata edelleen armeijan työyksiköihin.

Ensimmäiset toipilaat lähetettiin toukokuussa 1942 Linnoitusrakennuspataljoona 813:een. Pataljoona oli kuitenkin sijoitettu sen verran lähelle Syvärin rintamaa, että osalla toipilaista psyykkiset oireet palasivat, vaikka motivaatio työntekoon yleisesti olikin kova. Järjestelyä muutettiin niin, että jatkossa hermotoipilaat koottiin omiin linnoitusrakennuskomppanioihinsa, jotka toi-

mivat riittävän kaukana etulinjasta. Komppanioilla oli keskenään eri luonne riippuen siitä, lähetettiinkö sinne ”kunnollisia” mutta ”heikkohermoisia” sotilaita vai ”vaikeita” ja ”kurittomia” tapauksia. Järjestelmä kasvoi koko asemasodan ajan. Kun kesän 1944 taiste- luista sotapsykiatriseen hoitoon lähetetyt sotilaat alkoivat saapua linnoitusrakennuskomppanioihin, niitä oli enimmillään toiminnassa 15 yksikköä, joissa oli samalla kertaa palveluksessa lähes 3 600 hermotoipilasta.²⁰

Päähän haavoittuneiden sotainvalidien kuntoutuksessa ryhdyttiin sodan aikana kokeilemaan uusia psykologisia menetelmiä. Alan pioneerinä Suomessa toimi edellä mainittu psykologi Niilo Mäki, joka hoiti avustajiensa kanssa vuosina 1941–1948 yhteensä 500 afasiasta eli puhehäiriöstä kärsinyttä aivovammainvalidia. Poikkeuksellisia Mäen hoitoperiaatteista teki se, että hän näki kuntoutuksen kokonaisvaltaisena yksilöllisenä ja sosiaalisena sopeutumisprosessina, jossa sekä invalidin tunne-elämän huomioimisella että yhteiskunnan toimilla oli tärkeä merkitys toipumisen kannalta.²¹ Mäen periaatteet edustivat uudenlaista ihmiskäsitystä ja toimintatapaa, jossa moderni psykologinen tieto toimi ikään kuin voiteluaineena yksilön ja yhteiskunnan välillä.

Kesä 1944 ja sotilaspsykologinen työryhmä

Jatkosodan Päämajassa propaganda-, tiedotus- ja valistustyöstä vastanneet upseerit jatkoivat perehtymistä psykologisiin oppeihin, joita pyrittiin talvisodan tapaan esittelemään kentällä toimineille valistusupseereillekin. Samoin Päämajassa opiskeltiin ja sovellettiin työn ja työnjohdon psykologiaa, mikä kuvastaa asemasotavaiheen erikoislaatua: taistelujen sijaan joukkoja käytettiin enemmän erilaisiin työtehtäviin.²² Varsinainen sotilaspsykologinen toiminta oli kuitenkin hyvin vaatimatonta.

Tarvittiin puna-armeijan suurhyökkäyksen antama järkyttävä heräte kesällä 1944, ennen kuin sotilaspsykologinen toiminta toden teolla käynnistyi. Heti hyökkäyksen alusta alkaen ilmenneet rintamakarkuruustapaukset kasvoivat sellaisiin mittoihin, että Pää-

Kesän 1944 taisteluissa rintamakarkuruustapaukset yleistyivät. Sotilaspsykologinen työryhmä perustettiin selvittämään ilmiön syitä ja luonnetta. Kuvassa aseveljet matkalla joukkosidontapaikalle Vuosalmella heinäkuussa 1944. Kuvituskuva. Kuva: sotilasvirkailija Uno Laukka / SA-kuva

itseään sekä kunkin heistä valitsemaa yhtä komppanianpäällikköä ja kolmea joukkueenjohtajaa vastaamaan lomakekyselyyn, jossa selvitettiin läntisellä Karjalankannaksella kesä–heinäkuussa ilmenneitä paniikki-ilmiöitä, niiden syitä ja torjuntakeinoja sekä joukkojen yleiseen mielialaan haitallisesti vaikuttavia tekijöitä. Vastauksia kertyi elokuun aikana yhteensä 192 kappaletta, ja näin muodostui tutkimuksellisesti arvokas, siihen saakka laajin suomalainen sotilaspsykologinen aineisto.²⁴

Kun jatkosota oli samaan aikaan päätymässä ja armeijaa

majassa haluttiin saada selvyys ilmiön syistä ja luonteesta. Dosentti Kai von Fieandt nimitettiin 16.6.1944 alkaen Päämajan Tiedotusosaston toimistoupseeriksi ja hänen johdolla aloitti toiminnan sotilaspsykologinen työryhmä, joka haastatteli etulinjan upseereita karkuruudesta sekä esitteli joukkopsykologian alkeita kenttäupseereille kirjoituksissa ja esitelmissä. Von Fieandt keräsi myös uudella gallup-menetelmällä tietoja kesän 1944 sotahuuista ja antoi opastusta niiden torjuntaan.²³

Sotilaspsykologisen työryhmän suurisuuntaisin työnäyte oli laaja kyselytutkimus rintamalla esiintyneistä ”joukkoilmiöistä”. Heinäkuun lopulla 1944 kapteeni Tauno Nikkinen lähetti IV Armeijakunnan pataljoonankomentajille kirjelmän, jossa pyydettiin komentajia

ryhdyttiin syksyllä kotiuttamaan, sotilaspsykologisen työryhmän toiminnalla ei ehtinyt olla pidemmälle meneviä seurauksia sota-ajan puolustusvoimissa. Von Fieandt ja hänen työryhmänsä olivat kuitenkin ehtineet luonnostella uudenlaista lähestymistapaa armeijan kannalta keskeisen ongelman – sotilaiden taistelumotivaation ylläpidon ja heidän käyttäytymisensä hallinnan – ratkaisemiseksi. Mitä ilmeisimmin työ sai vastakaikua niiden rintamaupseereiden keskuudessa, joiden kanssa von Fieandt kollegoineen ehti ”joukkoilmiöistä” keskustella. Ainakin Päämajan Tiedotusosaston valistus- ja viihdytystoimiston päällikkönä toiminut majuri Antero Rautavaara havaitsi radikaalin muutoksen kenttäupseeriston suhtautumisessa sotilaspsykologiseen tietoon:

”Vasta kesän 1944 hyökkäysvaiheeseen liittyneet lukuisat johtamistaidolliset vaikeudet herättivät heidätkin [upseerit] suoranaiseen sielullisen tietouden nälkään, jolloin kaikki, mikä suinkin voitiin esittää esim. joukkopsykologiasta ja siihen liittyvistä monista ilmiöistä, meni kuin kuumille kiville.”²⁵

Uuden sotilaskäsityksen äärellä

Suomalaisen psykiatrian osalta vuodet 1939–1945 tarjosivat kyllä lääkäreille paljon uusia kokemuksia, mutta sodalla ei kuitenkaan ollut dramaattista vaikutusta alan hoitomuotoihin ja tautikäsitteisiin. Sotapsykiatrit olivat kaikki ensi sijassa siviililääkäreitä, jotka sovelsivat rauhan ajan oppejaan sotilaspotilaisiin – ja jatkoivat yleensä sodan jälkeen entisissä tehtävissään.

Sotilapsykologian osalta tilanne oli toisenlainen. Sotakokemus itsessään sai monet nuoret upseerit kiinnostu-

maan psykologiasta, kun he joutuivat johtamaan pääosin reserviläisistä koottuja joukkojaan niin taisteluissa kuin asemasodassakin. Uusi psykologinen tieto oli sodan arkkikokemuksiin nähden helpommin omaksuttavaa kuin hermo- ja mielisairauksien erikoisopit, ja psykologiaa myös aktiivisesti tarjottiin upseereiden käyttöön.

Heti sodan jälkeen *Sotilasajakauslehdessä* käynnistyi laaja ja pitkä keskustelu psykologian soveltamismahdollisuuksista armeijan piirissä sodan ja rauhan oloissa. Keskusteluun osallistui niin psykologit kuin upseeritkin – ja useampi sodassa rintamalla palvellut upseeri myös ryhtyi opiskelemaan psykologiaa sodan jälkeen. Tältä pohjalta perustettiin ensin vuonna 1946 Katajanokan upseerikerhon psykologinen harrastuspiiri ja vuonna 1948 Suomen Sotilapsykologinen Seura. Monelle rintamasotilaalle ja -upseerille sota näytti paljastavan ihmismielen oikkuja, ominaispiirteitä ja rajoja tavalla, joka laitto mieltämään uudelleen omaa ihmis- ja sotilaskäsitystä.²⁶

Kai von Fieandt (1909–2000)

Vuonna 1938 havaintopsykologiasta väitellyt Kai von Fieandt kuului suomalaisen psykologian uranuurtajiin. Jo 1930-luvun lopulla von Fieandt oli kiinnostunut psykologian soveltamismahdollisuuksista maanpuolustuksessa, ja hän järjesti varhaisia sotilapsykologisia kokeita suomalaisilla varusmiehillä.

Talvisodan aikana von Fieandt kirjoitti useita psykologisia tekstejä *Valistusaineistoa-* ja *Murtaja-*lehtisiin, mutta jatkosodan alussa syksyllä 1941 hän suoritti tavomaista varusmiespalvelustaan. Vuonna 1942 von Fieandt toimi Itä-Karjalan Sotilashallintoesikunnassa toimistoupseerina ja tutki paikallista nuorisoa sosiaali- ja kasvatopsykologian näkökulmista. Vuonna 1943 von Fieandt toimi Pohjois-Savon suojeluskuntapiirin valitusupseerin apulaisena, mikä osaltaan osoittaa, ettei varsinaisella sotilapsykologialla nähty vielä tuolloin akuuttia tilausta kenttäarmeijan palveluksessa. Vasta kesä 1944 toi tähän muutoksen, ja von Fieandt kutsuttiin Päämajaan johtamaan sotilapsykologista työryhmää.

Sodan jälkeen von Fieandt valittiin Helsingin yliopiston ensimmäiseksi psykologian professoriksi vuonna

1951. Hän jatkoi suomalaisen sotilapsykologian kehittämistä muun muassa Suomen Sotilapsykologisen Seuran toiminnassa ja myöhemmin 1960-luvun alussa Henkisen maanpuolustuksen komitean puheenjohtajana.

Henkisen maanpuolustuksen komitean puheenjohtaja Kai von Fieandt tapaamassa puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Sakari Simeliusta vuonna 1962. Kuva: Jaakko Rautio / Sotamuseo / Puolustusvoimat